

Två medeltida stridssköldar

Av Jan Raneke

Raneke, J. 1978. Två medeltida stridssköldar. (Two medieval battle shields.) *Fornvännen* 73. Stockholm.

The author describes two shields in Kristdala Church, Småland, previously regarded only as funerary shields. The shield devices and similarities with shields preserved in Marburg, Germany, suggest that these are battle shields, dating to the 1380's.

Jan Raneke, Vallgatan 3, S-234 00 Lomma, Sweden.

I en artikel i *Heraldisk Tidsskrift* redogör Sven Bankeström (1975) för två sköldar, som förvaras i tornkammaren i Kristdala kyrka i Småland. Författaren har förtjänstfullt utrett de litterära beläggen och gått igenom de urkunder, som kunnat bidra till att lösa frågan, om vem som var dessa sköldars ursprungliga ägare. Det framgår härvid att redan den kände fornforskaren Jonas Rhezelius dagarna 22—23 september år 1634 besökte kyrkan och därvid gjorde en avritning och beskrivning av sköldarna. De har således länge varit kända för forskningen, men trots detta har de endast ägnats ett förstrött intresse under tidernas lopp, varvid man främst ägnat sig åt problemet med deras attribuering och då kommit till mer eller mindre felaktiga slutsatser. Under tiden har sköldarna legat kvar i tornkammaren och är nu illa medfarna. Bankeström har i sin artikel påvisat att de sannolikt tillhört medlemmar av ätten Svinakula. En Lyder Svinakula och hans son Henrik har ägt gårdar inom socknen under 1300-talet. Sista gången sonen omnämnes är i ett brev daterat 5 februari 1384. Det kan här inskjutas att sigillerna för ättmedlemmarna genomgående visar ett avhugget svinhuvud, medan de här aktuella sköld-

darna har svinhuvudet uppkommande från sköldens nederkant, en nog så viktig åtskillnad, även om den i detta fall torde sakna betydelse. Författaren slutsummerar att Kristdala-sköldarna inte brukats i strid, utan att de tillverkats enbart för begravningshögtiden och anför som ett likartat exempel en sköld från tiden omkring 1400 från Strängnäs, vilken har en plan yta, men som ganska väl överensstämmer med de här befintliga. (Utställning af äldre kyrklig konst. 1910, nr. 323.)

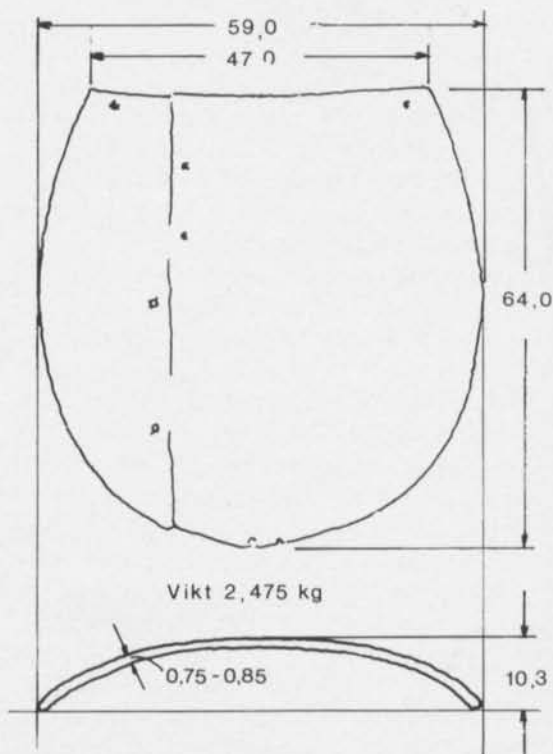
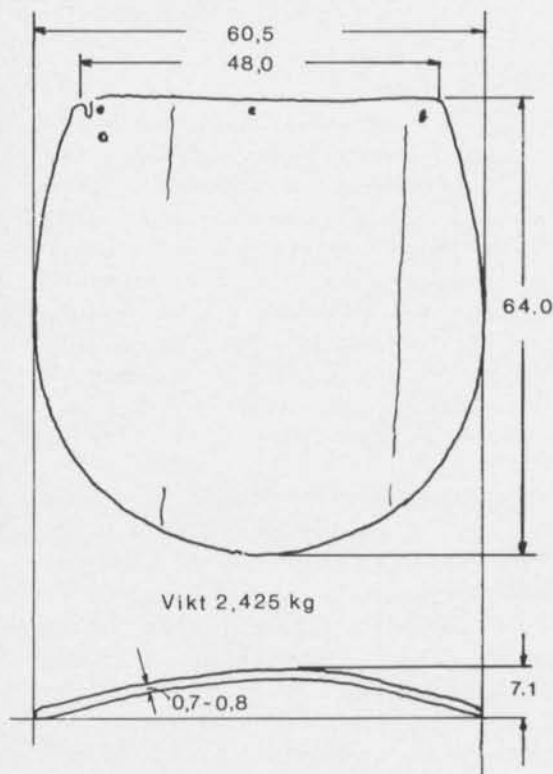
En augustidag 1977 besökte jag tillsammans med överstelöjtnant Sven-Erik Lange Kristdala kyrka och vi gjorde då en ytlig detaljbesiktning av sköldarna. Resultatet av denna dokumentation framgår bl.a. av vidstående foton med mättritningar visande sköldarnas baksidor och profiler. Sköldmärket beskrev Rhezelius sålunda: "Botnen silfr, gijporna och tenderna blacka tungan rödh och inuti i örat hufvud swart mz huijta prickker". Blasoneringen kan gälla än i dag, även om fältet snarare verkar ljusblått med gulaktig underton. Vapenbilden är ursprungligen målrad med temperafärg men senare utsatt för bättringar. Underlaget utgöres av en grov linneväv som ytbehandlats genom kredering.

Sköld nr 1

Sköld nr 2

Mått i cm

Sköldar från Kristdala kyrka, Småland, vilka sannolikt tillhört medlemmar av släkten Svinakula. Foto och uppmätn. förf. — Shields from Kristdala Church, Småland, which probably belonged to members of the Svinakula family.

Väven är svept även om respektive skölds baksida. Själva stommen är trä och består vid sköld nr. 1 av tre och sköld nr. 2 av två (?) på längden vertikalt sammansatta träskivor, som välvts något olika, som framgår av måttritningen. Vilket träslag det rör sig om gick tyvärr ej att fastställa, på de små ytor där träet var blottat. Frågan är nu om dessa sköldar tillverkats enbart i syfte att hängas upp i kyrkan som en symbolisk minnesgård över avlidna, eller om det kan röra sig om sådana av det slag som brukades i strid?

Någon medeltida stridssköld från vårt land finns inte bevarad enligt vad man hittills vet, och sådana kvarlevor är ytterst sällsynta i Europa för övrigt. (Ett antal sköldar av tartsche-typ från 1400-talets slut—1500-talets början finns visserligen bevarade i Statens historiska museum och Livrustkammaren, men denna sköldtyp är att betrakta som tornérsköld snarare än stridssköld.) Jag har varit i tillfälle att på plats närmare undersöka de stridssköldar, som 1842 återupptäcktes i Elisabethkyrkan i Marburg Hessen, och som nu överförts till universitetsmuseet därstädes (Warnecke 1884). Dussintalet sköldar fördelar sig efter tillverknings-tiden inom en tids- era mellan ca 1240—1480. De har alla en stomme av trä, mestadels svagt välvd och beklädd med läder eller grov linneväv. Båda underlagen har krederats, ibland även engoberats före påmålningen av sköldemärket. Färgen är genomgående temperafärg, men vissa sköldar har metallytorna försilvrade eller förgyllda, men ofta var den förstnämnda metallen ersatt med vit färg. Trästemmen var förfärdigad av två eller tre vertikalt sammanfogade bräder, och stommarnas tjocklek varierar mellan 0,7—1,5 cm. Träet är genomgående lind ett förhållandevis lätt men ändå fast träslag.

Sköldtillverkare fanns åtminstone i de större medeltida städerna och dessa var sammanlutna i ett skrå närstående sadelmakarnas.

På vissa håll i Europa var framställningen specialiserad så att särskilda hantverkare gjorde trä- och läderarbetet medan sköldmålare utförde sköldemärket efter konstens regler. Särskilt i orostider, då förbrukningen av sköl-

dar var stor (i Parzival omtalas t.ex. att en riddare inför en strid som regel medförde tre sköldar, Nickel 1958, s. 82, not 75), fann sköldfabrikanterna det praktiskt att ha sköldämnen och sköldar på lager, ofta påmålade med mest gångbara märken. Detta anses vara förklaringen till att en av Marburg-sköldarna, Schenk von Schweinsberg, under sin vapenbild har en målning med ett helt annat vapen. Denna skölds baksida saknar dessutom varje spår av nitar och rembeslag. Allt tyder på att skölden hämtats ur en tillverkares lager och blivit ommålad för att sedan sättas upp i kyrkorummet som minnessköld.

I vårt land finns också belägg för att sköldtillverkare fanns i köpstäderna. Sålunda omtalas exempelvis år 1348 en "Olai Skioldamakare" som borgare i Arboga (DS 4389). Det finns stora likheter mellan Kristdals-sköldarna och de som finns i Marburg. Konstruktion, välvning, trätjocklek, hur väven är svept över sköldytan och även täckande baksidan och målningssättet, allt indicier som tyder på stridssköldar. Sköldarnas storlek och form passar in på 1380-talet som tillkomsttid, varför de slutsatser beträffande attribueringen som Bankeström kommit fram till förefaller plausibla. De synes dock helt sakna naglar eller nithål för baksidans handtag och remmar. Det finns visserligen några små spikar och hål men deras dimensioner och placering gör att de troligen saknar betydelse. En ingående undersökning i samband med en behövlig konservering och reparation bör kunna ge klarhet på denna punkt. Sköldarnas form och likhet i påmålningen tyder på att de anskaffats vid ett och samma tillfälle, tydligen enbart för att sättas upp som minnessköldar. Man har hos en sköldmakare, kanske i Kalmar, beställt dessa sköldar, vilken därvid tagit sköldämnen från sitt lager utan rembeslag, vilka därefter försetts med det aktuella sköldemärket — en trolig hypotes. Att sköldarna enbart skulle tillverkats för minnesändamål förefaller mindre sannolikt, då den komplicerade välvningen och baksidans klädsel med väv skulle vara helt onödig i ett sådant sammanhang.

Referenser

- Bankeström, S., 1975. Medeltida begravningsvapen i Kristdala kyrka. *Heraldisk Tidsskrift* nr 31. Utställning af äldre kyrklig konst från Strängnäs stift, Katalog, Strängnäs 1910.
- Warnecke, F., 1884. *Die mittelalterlichen heraldischen Kampfschilde in der St. Elisabeth-Kirche zu Marburg*. Berlin.
- Nickel, H., 1958. *Der mittelalterliche Reiterschilde des Abendlandes*. (Dissertation). Berlin.

Two medieval battle shields

The antiquarian Jonas Rhezelius visited Kristdala Church in Småland in 1634. He made a note of, among other things, two similar shields, and made a drawing of one of them. These shields have previously been assumed to be two ordinary funerary shields but Sven Bankeström has studied them anew and has shown that they apparently once belonged to members of the Svinakula family, probably father and son, and that they therefore can be dated to the 1380's.

In the summer of 1977, the present author visited the tower-room of Kristdala Church, where the shields are preserved, for the purpose of measuring and photographing them. The shields are formed of convex wooden bases consisting of three — in the case of shield no. 2 of two — wooden boards joined vertically along their lengths (see illustration). The wood is covered in a coarse linen fabric treated with a chalk finish. The de-

vices were originally painted in tempera which has been subjected to later restoration. The sizes and forms of the shields indicate that they belong to the 1380's confirming the above dating. Comparison with the battle shields preserved in Marburg shows decisive similarities with regard to the features of convex form, covering fabric, chalking and painting, which strongly suggest that the Kristdala shields also are battle shields even if they have not been actually used in battle. An objection to this conclusion is the absence of any visible traces of mountings or straps. However, these are also lacking on some of the Marburg shields and the most likely explanation is that these shields were probably collected directly from a shield-maker's workshop to serve a different purpose, namely as memorial coats of arms for the deceased.